

SANOAT DIZAYNI TA'LIMIDA LOYIHAVIY TOPSHIRIQLAR (PROJECT-BASED LEARNING) SAMARADORLIGI

Tursunova Shaxnoza Furkatovna

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

“Dizayn” kafedrası o'qituvchisi, +998998403468

Email: shahnozatorsunova94@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22810170>

ANNOTATSIIYA: Maqolada sanoat dizayni yo'nalishida ta'lim berishda loyihaviy topshiriqlar (project-based learning) metodining samaradorligi tahlil qilinadi. An'anaviy nazariy-ma'ruzaviy o'qitish usuli bilan real muammoga asoslangan loyihaviy topshiriqlar o'rtasidagi farq ko'rib chiqiladi. Maqolada bu metodning talabalarda ijodiy fikrlash, muammoni mustaqil hal qilish va amaliy loyihalash ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni ochib beriladi hamda o'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: loyihaviy topshiriqlar, sanoat dizayni ta'limi, muammoga asoslangan o'qitish, ijodiy fikrlash, amaliy ko'nikmalar.

KIRISH

Sanoat dizayni — nazariy bilim bilan amaliy ko'nikmaning uzviy birlashuvini talab qiluvchi soha bo'lib, bu yerda talabning kasbiy tayyorgarligi asosan u qanchalik real loyihalash tajribasiga ega bo'lishi bilan belgilanadi. An'anaviy o'qitish usulida talaba avval nazariyani o'zlashtiradi, so'ng — ko'pincha ancha keyin — uni amaliyotda qo'llashga o'tadi. Bu yondashuvning kamchiligi shundaki, nazariy bilim bilan amaliy loyihalash o'rtasida vaqt va mazmun jihatidan uzilish yuzaga keladi, natijada talaba olgan bilimni real muammoga qanday tatbiq etishni tasavvur qila olmaydi.

Loyihaviy topshiriqlar asosidagi o'qitish (project-based learning, PBL) — bu talabaga boshidanoq real yoki realga yaqin muammo beriladigan, nazariy bilim esa aynan shu muammoni yechish jarayonida, zarurat tug'ilgan paytda o'zlashtiriladigan metoddir. Bu yondashuv dizayn ta'limi uchun tabiiy mos keladi, chunki dizaynerlik kasbining o'zi loyihaviy tafakkurga asoslangan.

Muammoning dolzarbligi shundaki, ko'plab oliy ta'lim muassasalarida loyihaviy topshiriqlar shakl jihatidan qo'llanilsa-da (kurs loyihasi, diplom loyihasi), ularning mazmuni ko'pincha shartli, "o'ylab topilgan" muammolarga asoslanadi, real foydalanuvchi yoki real ishlab chiqarish sharoiti bilan bog'lanmaydi. Natijada metodning haqiqiy pedagogik salohiyati to'liq ishg'a tushmaydi.

Tadqiqotning maqsadi — sanoat dizayni ta'limida loyihaviy topshiriqlar metodining samaradorligini, uni real muammoga asoslangan holda qo'llash orqali oshirish yo'llarini aniqlash.

Tadqiqot vazifalari:

Loyihaviy topshiriqlar metodining nazariy asoslarini yoritish;

Uni an'anaviy o'qitish usuli bilan qiyoslash;

Sanoat dizayni ta'limida bu metodni samarali qo'llash shartlarini aniqlash;

O'quv jarayoniga tatbiq etish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Loyihaviy topshiriqlar metodining nazariy negizi

Loyihaviy topshiriqlar metodi pedagogika fanida "o'qitib-o'rgatish orqali emas, qilib ko'rish orqali o'rganish" (learning by doing) tamoyiliga asoslanadi. Bu tamoyilning ildizlari XX asr boshidagi amaliy pedagogika yo'nalishlariga borib taqaladi, biroq zamonaviy shaklda u muhandislik va dizayn ta'limida keng qo'llaniladigan metodikaga aylandi.

Loyihaviy topshiriqlarning asosiy belgilari quyidagilardan iborat:

Real yoki realga yaqin muammo — talaba shartli emas, balki amaliy ahamiyatga ega vazifa ustida ishlaydi;

Uzoq muddatlilik — bir martalik topshiriqdan farqli o'laroq, loyiha bir necha hafta yoki oy davomida bosqichma-bosqich rivojlanadi;

Talabani mustaqilligi — o'qituvchi yo'naltiruvchi (fasilitator) rolini bajaradi, tayyor javobni bermaydi; Yakuniy mahsulot yoki taqdimot — loyiha real natija (prototip, hujjat, taqdimot) bilan yakunlanadi.

2. An'anaviy va loyihaviy yondashuvlarning qiyosiy tahlili

An'anaviy nazariy-ma'ruzaviy usulda bilim uzatish chizig'i bir yo'nalishli: o'qituvchidan talabaga. Baholash asosan yodlangan bilimni qayta aytib berish yoki standart topshiriqni bajarish orqali amalga oshiriladi. Bu usulning afzalligi — nazariy bilimni tizimli va izchil berish imkoniyati; kamchiligi — talabani passiv pozitsiyada qolishi va bilimni real vaziyatga tatbiq etish ko'nikmasining sust rivojlanishi.

Loyihaviy yondashuvda esa talaba boshidanoq faol pozitsiyada bo'ladi: u muammoni tahlil qiladi, ma'lumot izlaydi, yechim variantlarini sinaydi, xato qiladi va uni tuzatadi. Bu jarayonda nazariy bilim "zaxira" sifatida emas, balki aniq ehtiyoj tufayli o'zlashtiriladi, bu esa bilimning chuqurroq va uzoqroq eslab qolinishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, loyihaviy metodning ham cheklovlari mavjud: u ko'proq vaqt, resurs va o'qituvchidan individual yondashuvni talab qiladi; nazariy bilimning tizimliliigi ba'zan izchillikni yo'qotishi mumkin, agar loyiha yaxshi rejalashtirilmagan bo'lsa.

3. Sanoat dizayni ta'limida qo'llash xususiyatlari

Sanoat dizayni ta'limida loyihaviy topshiriqlar odatda kurs loyihasi shaklida amalga oshiriladi. Metodning samaradorligini oshirish uchun quyidagi shartlar muhim ahamiyatga ega:

Muammoni realligi — o'ylab topilgan, mavhum vazifa o'rniga real muhitdan olingan muammo (masalan, "maktab sinfxonasi uchun mebel", "mahalliy kichik korxona uchun qadoqlash dizayni") berilishi;

Foydalanuvchi bilan aloqa — talaba imkon qadar haqiqiy foydalanuvchi yoki maqsadli guruh bilan muloqotda bo'lishi (kuzatuv, so'rov, sinov orqali);

Bosqichma-bosqich nazorat — loyiha yakunidagina emas, balki har bir bosqichda (g'oya, dastlabki eskiz, prototip) o'qituvchi tomonidan yo'naltiruvchi fikr-mulohaza berilishi;

Amaliy natija — loyiha faqat chizma bilan emas, balki maket yoki prototip bilan yakunlanishi, bu talabaga g'oyasining real ishlashini ko'rish imkonini beradi.

4. Metodning talabalar rivojiga ta'siri

Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, real muammoga asoslangan loyihaviy topshiriqlar talabalarda quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi:

Muammoni mustaqil tahlil qilish — talaba tayyor yechimni kutmasdan, muammoni ildizini o'zi izlashga o'rganadi;

Vaqtini boshqarish va rejalashtirish — uzoq muddatli loyiha talabani bosqichlarga bo'lib ishlashga majbur qiladi;

Tanqidga ochiqlik — o'qituvchi va sinfdoshlar tomonidan berilgan tanqidiy fikrni konstruktiv qabul qilish odati shakllanadi;

Kasbiy mas'uliyat hissi — real foydalanuvchi yoki real vaziyat bilan ishlash talabada o'z ishining ijtimoiy ahamiyatini his qilishga yordam beradi.

XULOSA

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, loyihaviy topshiriqlar metodi sanoat dizayni ta'limida nazariy bilim bilan amaliy ko'nikma o'rtasidagi uzilishni bartaraf etishning samarali vositasidir. Biroq bu metodning haqiqiy pedagogik salohiyati faqat u real muammoga, uzoq muddatli jarayonga va bosqichma-bosqich fikr-mulohaza tizimiga asoslangandagina to'liq namoyon bo'ladi. Shartli, "o'ylab topilgan" mavzular asosidagi loyihalar, garchi shakl jihatidan "loyiha" deb atalsa-da, metodning asosiy pedagogik samarasini bermaydi.

Amaliy tavsiya sifatida quyidagilar taklif etiladi: Kurs loyihalari mavzularini imkon qadar real muhitdan (mahalliy korxonalar, ijtimoiy muassasalar bilan hamkorlikda) tanlash;

Loyiha jarayonini bosqichlarga bo'lib, har bir bosqichda alohida baholash va fikr-mulohaza tizimini joriy qilish;

Yakuniy taqdimotga imkon qadar real foydalanuvchi yoki manfaatdor tomonlarni jalb qilish.

Tadqiqotning cheklovlari: ushbu maqola nazariy tahlil va pedagogik kuzatuvga asoslangan; xulosalarni statistik jihatdan mustahkamlash uchun kelgusida aniq talabalar guruhlari o'rtasida (an'anaviy va loyihaviy metod bo'yicha) qiyosiy pedagogik eksperiment o'tkazish tavsiya etiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Kilpatrick, W. H. The Project Method: The Use of the Purposeful Act in the Educative Process // Teachers College Record. — 1918. — Vol. 19. — P. 319–335.

2. Blumenfeld, P. C., Soloway, E., Marx, R. W., Krajcik, J. S., Guzdial, M., Palincsar, A. Motivating Project-Based Learning: Sustaining the Doing, Supporting the Learning // Educational Psychologist. — 1991. — Vol. 26, No. 3–4. — P. 369–398.

3. Thomas, J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. — San Rafael, CA: The Autodesk Foundation, 2000.

4. Norman, D. A. The Design of Everyday Things. — New York: Basic Books, 1988 (qayta nashr: 2013).
5. ISO 9241-210:2019. Ergonomics of human-system interaction — Part 210: Human-centred design for interactive systems. — International Organization for Standardization, 2019.